

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
piotr.szukalski@uni.lodz.pl

Specyfika małżeństw zawieranych w największych miastach

Wielkie miasta – czyli w polskich warunkach miasta mające przynajmniej 500 tys. mieszkańców – to zgrupowania ludności wyróżniające się na tle ogółu kraju. Pomijając w tym miejscu ich specyfikę wynikającą z łatwości dostępu – związanego z nagromadzenia odpowiednich instytucji – do kultury, nauki i szkolnictwa wyższego i z rezultatu skupiania się w nich życia gospodarczego, w przypadku największych miast widać, iż *Stadtluft macht frei*. Widać jest to i w mniej tradycyjnym podejściu do kwestii obyczajowych, co wyraża się i w odmienności form życia rodzinnego i form tworzenia owych związków rodzinnych. Nie inaczej jest w przypadku zawierania i ustawiania związków małżeńskich. Celem niniejszego opracowania jest wskazanie, jak w przypadku polskich, wielkich miast – a zatem Warszawy (na koniec czerwca 2019 r. 1 783,3 tys. mieszkańców), Krakowa (774,8 tys.), Łodzi (682,7 tys.), Wrocławia (641,6 tys.) i Poznania (535,8 tys.) – wygląda ich odrębność w zakresie formalizowania związków małżeńskich.

W przypadku tych największych miast oczekiwać można, iż z uwagi na wyższy poziom wykształcenia ludności (a zatem i duży udział osób, które pierwszą połowę trzeciej dekady życia poświęcają jeszcze na edukację i które relatywnie późno osiągają moment stabilizacji zawodowej), wyższe uzyskiwane dochody (a zatem mniejsze korzyści skali wynikające z życia w związku połączonego ze wspólnym zamieszkiwaniem), niższy poziom religijności, bardziej liberalne poglądy w sferze światopoglądu, czy niższy poziom kontroli społecznej mieszkańcy będą się różnić od swych odpowiedników mieszkających w mniejszych skupiskach odnośnie do chęci życia w trwałym, zalegalizowanym związku.

Generalnie przedstawione powyżej cechy ludności wielkomiejskiej zgodne są z cechami tzw. pionierów zmian demograficznych. Holenderski demograf, pracownik Uniwersytetu Amsterdamskiego, Henk de Feijter – badając osoby stanowiące awangardę nowych postaw wobec zawierania małżeństw czy posiadania potomstwa – stwierdził, że dyfuzja nowych postaw czy zachowań może być stosunkowo łatwo tłumaczona w kategoriach *grup osób dzielących wspólny pogląd na życie*, czyli w kategoriach kohort mentalnych [van de Kaa, 1997: 9]. Wspominany już autor stwierdził, że w skład kohorty mentalnej pionierów nietradycyjnych zachowań demograficznych wchodzi zazwyczaj młode, dobrze wykształcone kobiety, zamieszkujące wielkie miasta, niepraktykujące religijnie i posiadające lewicowe poglądy polityczne [van de Kaa, 1997: 9].

Przyjrzyjmy się zatem specyfice zachowań matrymonialnych mieszkańców wielkich miast, zdając sobie sprawę, że w tym przypadku jesteśmy bardzo ograniczeni dostępnością danych upublicznianych przez GUS.

Przechodząc do analizy danych, w pierwszej kolejności stwierdzić trzeba, iż mieszkańcy wielkich miast charakteryzują się zdecydowanie wyższą skłonnością do tworzenia niesformalizowanych związków, czyli tzw. związków kohabitacyjnych (tj. tworzonych przez dwie mieszkające ze sobą osoby). Dane pochodzące z ostatniego spisu (NSP'2011) pozwalają bezsprzecznie stwierdzić, iż

częstość występowania takich związków jest w nich zdecydowanie wyższa niż średnia dla kraju, a zwłaszcza dla regionu, którego są stolicami (tab. 1). Nie powinno to dziwić, z reguły wszystkie stolice regionów – niezależnie od swej wielkości – odznaczają się najwyższymi wartościami kohabitacji wśród powiatów swego regionu.

Tabela 1

Częstość deklarowania życia w kohabitacji (jako % ludności w wieku 15 lat i więcej) w 2011 i częstość występowania urodzeń pozamałżeńskich w 2018 (jako % urodzeń żywych) w wielkich miastach na tle regionów

Obszar	Związki kohabitacyjne w 2011			Udział urodzeń pozamałżeńskich w 2018 r.		
	Miasto	Region	Ludność miejska w regionie	Miasto	Region	Ludność miejska w regionie
Warszawa	3,8	2,2	2,8	25,4	23,0	25,1
Kraków	2,6	1,1	1,7	19,8	15,3	19,9
Łódź	3,4	1,9	2,5	36,5	29,5	34,4
Wrocław	4,0	2,9	3,3	28,8	34,7	35,7
Poznań	3,6	1,8	2,4	30,3	29,8	32,7
Polska	-	2,0	2,5	28,7*	26,4	29,5

* miasta o liczbie ludności 100 tys. i więcej

Źródło: dane GUS z bazy *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Ludność wielkomiejska jest zatem mniej zdeterminowana do tworzenia sformalizowanych związków, a na dodatek również i plany prokreacyjne są słabszym bodźcem zachęcającym do legalizowania istniejących związków. Tak bowiem należy interpretować fakt, iż w największych miastach rodzi się zdecydowanie więcej dzieci pozamałżeńskich niż na terenach regionów, których są stolicami (tab. 1). W tym przypadku trzeba jednak podkreślić „ducha regionów”, różnicującego zachowania demograficzne poprzez oddziaływanie czynników o charakterze kulturowym na mieszkańców w wielkich miastach. Stąd też nie zawsze występują wartości wyższe od średniej krajowej (przypadek Krakowa i Warszawy, choć w obu miastach osiągnięto wartości wyższe niż średnio dla województwa), czy nawet średniej dla regionu (przypadek Wrocławia związany z tym, że na terenach dawnych Ziem Odzyskanych mieszkańcy wsi charakteryzują się wysokimi udziałami związków nieformalnych i urodzeń pozamałżeńskich).

Niejako konsekwencją wspomnianej, niższej gotowości do życia w sformalizowanym związku jest to, iż wstępujący w związki małżeńskie w Warszawie, Krakowie, Łodzi, Wrocławiu, czy Poznaniu są starsi niż ich odpowiednicy z regionów czy z kraju ogółem. W tym przypadku z uwagi na dostępność danych posługiwać się będziemy informacją o natężeniu małżeństw w tych grupach wieku, które są uznane za najwłaściwsze do zawarcia małżeństwa (wiek 20-39 lat, tab. 2) oraz informacją o udziale małżeństw zawieranych przez ludzi bardzo młodych (do 24 lat) lub w relatywnie zaawansowanym wieku (powyżej 50 lat) – tab. 3.

Zazwyczaj w przypadku małżeństwa zawieranych do 30. roku życia wyższe natężenie występuje „w terenie”, natomiast „po trzydziestce” wyraźnie wyższa częstość nowo zawieranych związków pojawia się w wielkomiejskich stolicach regionów. Zaznaczyć przy tym trzeba bardzo duże różnice występujące wśród ludzi rozpoczynających dorosłość, a zatem w wieku 20-24 lata, kiedy to województwa mają ogółem 2-3-krotnie wyższą intensywność małżeństw w stosunku do swych stolic.

Ponieważ w największych miastach występuje skupianie się ludności młodej, uczącej się i uznającej takie miejsca za najlepsze do rozpoczynania kariery zawodowej, a na dodatek ludność tam zamieszkująca w mniejszym stopniu hołduje tradycyjnym związkom, odwołanie się do wskaźnika informującego o udziałach małżeństw zawieranych przez osoby bardzo młode informuje nas o mniejszej różnicy (tab. 3), niż wynikałoby to z danych o poziomie natężenia (tab. 2).

Tabela 2

Małżeństwa nowo zawarte na 1000 osób w danym wieku i danej płci w 2018 r.

Obszar	Mężczyźni				Kobiety			
	20-24	25-29	30-34	35-39	20-24	25-29	30-34	35-39
Warszawa	5,6	31,5	30,5	15,3	12,8	48,5	32,4	13,1
Mazowieckie	18,2	59,4	32,2	13,5	41,0	63,0	23,9	9,2
Kraków	7,8	41,9	34,1	16,1	18,1	60,1	32,5	11,3
Małopolskie	24,5	64,7	30,0	12,2	52,5	63,6	20,5	7,7
Łódź	5,5	29,0	24,5	12,1	13,0	43,1	24,8	10,4
Łódzkie	16,2	55,9	30,7	12,0	36,9	61,0	22,4	8,8
Wrocław	6,8	37,4	33,4	15,8	15,3	54,5	32,9	12,3
Dolnośląskie	15,1	48,9	29,6	14,4	33,6	56,2	23,1	10,6
Poznań	6,8	41,6	34,1	14,5	17,8	57,7	30,2	13,3
Wielkopolskie	19,9	58,5	30,3	12,4	45,2	60,9	21,1	9,2
Polska	18,9	56,1	29,7	12,9	42,2	59,4	21,6	9,2
Miasta	15,9	54,6	31,4	14,4	35,4	62,0	23,8	10,2
Miasta 100+	7,0	34,9	27,7	13,5	17,1	47,8	25,7	10,9

Źródło: dane GUS z bazy *Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Tabela 3

Udział nowożeńców w wieku poniżej 25 lat i w wieku przynajmniej 50 lat w 2018 r.
(jako % ogółu nowożeńców)

Obszar	Mężczyźni		Kobiety	
	Do 24	50+	Do 24	50+
Warszawa	5,3	8,7	10,1	5,8
Mazowieckie	9,8	6,3	21,7	4,2
Kraków	6,6	5,9	13,3	4,0
Małopolskie	13,8	4,1	29,4	2,6
Łódź	6,0	10,3	12,0	7,9
Łódzkie	9,8	6,8	22,1	4,7
Wrocław	5,7	8,7	11,3	5,9
Dolnośląskie	8,5	8,9	18,8	6,4
Poznań	5,7	7,3	12,7	5,0
Wielkopolskie	11,3	5,9	25,2	3,8
Polska	11,0	6,5	24,4	4,5
Miasta	8,2	8,0	18,1	5,6
Miasta 100+	6,8	8,8	14,5	6,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS z bazy *Demografia*,
<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

Niemniej i w tym przypadku widoczny jest zdecydowanie niższy udział nowożeńców bardzo młodych (za takich uznamy osoby mające mniej niż 25 lat), a jednocześnie znacznie wyższy udział związków, w których nupturieneci mają przynajmniej lat pięćdziesiąt. Nie oznacza to bynajmniej, iż dopiero w takim wieku mieszkańcy wielkich miast decydują się na zaprzestanie bycia panną czy kawalerem, ale ta różnica spowodowana jest przede wszystkim jednym czynnikiem – wynikającym ze zdecydowanie wyższego natężenia rozwodów wysokiego udziału małżeństw powtórnych (tab. 4).

Poza bowiem Dolnym Śląskiem i Poznaniem, w pozostałym regionach stolice mają zdecydowanie wyższe natężenie rozwodów w przeliczeniu na 100 nowo zawartych małżeństw (miernik ten jest zazwyczaj interpretowany jako prawdopodobieństwo rozpadu związku, choć porównuje liczbę małżeństw i rozwodów z tego samego roku).

Tabela 4

Udział małżeństw powtórnych i wyznaniowych (jako % ogółu małżeństw)
oraz współczynnik rozwodów w 2018 r.

Obszar	Małżeństwa powtórne	Małżeństwa wyznaniowe	Współczynnik rozwodów*
Warszawa	23,6	52,8	39,2
Mazowieckie	20,0	64,0	34,9
Kraków	18,4	60,6	30,4
Małopolskie	14,0	71,7	23,8
Łódź	26,7	50,0	34,1
Łódzkie	20,7	62,5	31,2
Wrocław	24,0	48,4	38,7
Dolnośląskie	26,4	49,8	39,6
Poznań	21,6	54,7	31,9
Wielkopolskie	20,1	63,8	31,9
Polska	20,7	61,6	32,7
Miasta	24,3	56,2	39,3
Miasta 100+	24,9	53,4	37,5

* Liczba orzeczonych rozwodów w przeliczeniu na 100 nowo zawartych małżeństw

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS z bazy *Demografia*,
<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>

To z kolei przekłada się na wyższy udział małżeństw powtórnych, co odzwierciedla nie tylko częstość rozwodów, ale i brak problemów z oceną otoczenia w największych miastach z formalizowaniem związków w sytuacji np. posiadania potomstwa w poprzednim małżeństwie. Z kolei wspomniany udział małżeństw powtórnych jest – obok religijności – podstawowym czynnikiem oddziałującym na skalę małżeństw wyznaniowych rodzących skutki cywilno-prawne, a zatem takich związków, które przysięgę małżeńską wypowiadają nie w obecności pracownika USC, lecz w obecności ustawowo upoważnionego kapłana lub urzędnika jednej z 14 Kościołów lub związków wyznaniowych. W efekcie wyrażnie niższy jest w największych miastach – ponownie poza Wrocławiem, posiadającym swoją specyfikę kilkakrotnie wyrażaną w niniejszym opracowaniu – udział małżeństw wyznaniowych, w praktyce z uwagi na wyraźną przewagę jednego wyznania tych „konkordatowych” niż ogółem w Polsce czy województwach, których są stolicami.

* * *

Lektura niniejszego opracowania zapewne nie była zaskakująca dla uważnego obserwatora życia społecznego. Skoro „miejskie powietrze czyni wolnym”, a wielkomiejskie swobodę taką wznaga, wolność ta powinna się przejawiać również w przypadku tak długookresowych zobowiązań jak zawarcie małżeństwa. W praktyce oznaczać to powinno w przypadku mieszkańców wielkich miast mniej chętnie, późniejsze wstępowanie w zalegalizowane związki, wybieranie takich ich form, które są uznawane za mniej zobowiązujące i wreszcie – z uwagi na wolność rezygnacji z nieudanego stała – w sytuacji znalezienia kolejnego partnera częstsze formalizowanie następnego związku.

Różnice te najsilniej widoczne są w przypadku tych miast, które otoczone są najbardziej tradycyjnymi regionami (Małopolska, Mazowsze), słabo zaś widoczne w przypadku terenów, na których modernizacja społeczna zapoczątkowana została relatywnie wcześniej (Wielkopolska) lub na których skutek dużej skali migracji z przeszłości (tj. niezamieszkiwania w danej miejscowości od urodzenia i słabszych więzi społecznych stąd wynikających) wytworzyły się w przeszłości nietradycyjne wzory życia rodzinnego (Dolny Śląsk). Wskazuje to tylko na słabo uświadamiany sobie

w naszym kraju wpływ zdarzeń sprzed wielu dekad na utrzymywanie się regionalnych różnic odnośnie do zachowań demograficznych, wymuszający konieczność w prowadzonych analizach uwzględniania regionalnego „genius loci”.

Literatura:

- RRL (Rządowa Rada Ludnościowa), 2018, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018*, ZWS GUS, Warszawa, s. 240, <http://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/>
- Szukalski P., 2013, *Małżeństwo: początek i koniec*, Wyd. UŁ, Łódź, <http://hdl.handle.net/11089/16165>
- Szukalski P., 2015, *Małżeństwa powtórne we współczesnej Polsce w ujęciu regionalnym*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 6, <http://hdl.handle.net/11089/11535>
- Szukalski P., 2016, *Rozwody we współczesnej Polsce – zróżnicowanie regionalne*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 12, 1-5 <http://hdl.handle.net/11089/20358>
- Szukalski P., 2018, *Małżeństwa nierzeczywiste i ich regionalne zróżnicowanie*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 5, 1-5, <http://hdl.handle.net/11089/25123>
- van de Kaa D.J., 1997, *Options and Sequences Europe's Demographic Patterns*, Nethur-Demography Paper, nr 39